

ADATTÁR.

GÖRCSONI AMBRUS.

Irodalmunk nagyszámu poétái közt, akik a Hunyadiak dicsőségét megénekelték, korra nézve legelől Görcsöni Ambrus deák jár, a ki Mátyás krónikáját 1577-ben adta ki először.¹⁾ Az író személyéről semmit se tudunk; legnagyobb valószínűség szerint erdélyi származásu. Toldy Ferencz a magyar költészet történetéről tartott egyetemi előadásaiiban (143. l.) *Gosárvárinak* is nevezi, de hogy micsoda alapon? arra már Szabó Károly is kíváncsi volt (Régi Magyar Könyvtár I kt. 132. sz.) Én az országos Levéltár pozsonyi kamara iratai közt (III. sorozat) találtam egy I. Ferdinánd király korabeli ítélet levél töredéket melynek évszáma s vége hiányzik. A ruszkai Dobó Domokos és István ellen Csicsery András ungi alispán által dehonestatio s folytonos kártétel miatt indított pert tartalmazza. E perben Paládi Palády György, *Lanthos de Geurchen Ambrus*, eöri Daczó András, bernátfalvi Bernát István, kenderesi Kenderessy Balázs, kamonyai Rostás János, Posfalvi Horváth Jakab, körtvé-

¹ Görcsöni krónikájának aligha első kiadása még az a Komlós-féle debreczeni nyomás is (1574 körül), mely Szabó Károlynál 331. sz. a. van megemlítve. Ennek a kiadásnak az Akadémia könyvtárában őrzött példánya szolgált alapul annak a tévedésnek, mintha Görcsöni A. másképp Gosárvári A.-nak is hivatott volna. Az akad. könyvtár régi magyar könyveinek egy része ugyanis, azok között ez a példány is, talán még Jankovics Miklóstól örökölt kemény, fehér kötésén, kívül, az első táblán viseli kézírásos rövid címét. Ez is így: *Gosárvári. Hist. ének Mátyás k...* Újabb kéz keresztül húzta a Gosárvári nevet s Görcsönyi-t írt fölé.

Mi adott okot e tévedésre? . . annak csak ezt a megfejtését gondolom: Görcsöni énekének első sora ez:

Árpád vala fű az kapitánságban.

Gosárvári Mátyás (nem Ambrus), Az régi magyaroknak első bejövésekről való *Históriáját* (1579) Ad notam: Árpád vala fű az kapitánságban — szerezte. Görcsöni említett akadémiai példányának nincs címlapja, hanem így kezdődik:

Prima pars.

Árpád vala fű az kapitánságban.

Ezt az első sort *Ad notam*-nak gondolva jegyezhetted az illető a Gosárvári nevet a táblára, honnan becsúszott Toldy szövegébe. Az ilyen becsúszolás idejére s helyére, később keresve sem mindig lehet rátalálni.

Gosárvári Ambrust nem ismerünk. Görcsöni Ambrus és Gosárvári Mátyás

lyesi Körtvélyesy László, Sztregovai Madach Kristóf nemes személyek, Homonnai Drugeth Gáspár servitor-jai arról vallanak, hogy mikor Csicsery a Drugeth pozsonyi házában, özv. Thegenyey Tamásné ügyében megfordult, úgy nyilatkozott, hogy mivel a Dobók őt (Csicseryt) mindenképen tönkre akarják tenni, Csicsery is tőle telhetőleg igyekszik a Dobóknak ártani.

Görcsöni Lantos Ambrus vallomása a következő: »quod cum die quadam in hospítio domini Casparis Homonnay ante eundem domum suum a longe staret, hoc audivisset, quod praefatus Andreas Chychery coram ipso dno Homonnay dixisset, quia inquit, magnificentia vestra mihi minatus est, hoc dominis regnicolis referam, quare autem mihi ad hospítium magnificentiae vestrae intrare non liceret, cum etiam in aulam principis nostri intrare fas sit, ex quo vero dni Dobó mihi nocere volunt, ideo si posset ego quoque ipsis nocerem.«

Ha sejtelmem nem csal, hogy a Mátyásról szóló históriás ének szerzője egy személy az itt tanúskodó Görcsöni Lantos Ambrussal: akkor — a Lantos névből következtetve — ő is olyan, csak hogy gyengébb tehetségű és termékenységű vándordalnokunk volt, mint Tinódi Sebestyén.

ILLÉSSY JÁNOS.

CORNIDES DÁNIEL LEVELE SINAI MIKLÓSHOZ.

Clarissimo ac doctissimo viro, domino Nicolao Sinai professori
S. P. D. Daniel Cornides.

Serius tibi vir Clarissime, rescribo, ac par esse videri possis. Sed nempe non prius tibi respondendum esse putavi, quam, quid iussu tuo per me esset effectum, te reddere possem certiozem. Quo circat ibi iam significo, me eximiis illis duobus juvenibus Debreciensibus, ad exterarum oras studiorum causa proficiscentibus, sequentia exhibuisse monumenta in usus tuos exscribendi.

pedig annyira különböző két ember, hogy míg az utóbbi, magát éneke versfejeiben *Tricesimator Huniadiensis*-nek vallja, addig Görcsöni a versfőkben egy helyütt ezt írja: *Ambrosius de Gherchien magnifico domino suc Gasparo Drugeth de Homonna in Hungvar condebat* — s ezzel igazolja, hogy egy azzal a *Lanthos de Gewrchen Ambrus*-sal, a ki e tanuvallatásban Homonnai Drugeth Gáspár servitorának mondatik. A tanúskodásra okot adott esemény Pozsonyban történt, de azért nem lehetetlen, hogy a vallomás és históriás ének szerzése egy időtájban esett! Kár, hogy erre nézve a tanuvallatás nem ad felvilágosítást. A szereplők némelyikének körülményeiből az gyanítható, hogy az 1567-8 körül történt. A szilaj életű Homonnai Gáspár udvarát alig képzelhetjük lantos nélkül s most már nemcsak Görcsöni Ambrus maga sejteti ezt, hanem a fenközött becses adat is bizonyítja.

Midőn Szabó Károly 1871-ben (Századok) a Homonnaiak levéltárát átvizsgálta, nem akadt Görcsönire vonatkozó levélre; de régi kincsünk, *Szabács víadala* az itt perben álló Csicsery András családja levéltárából került elő: ezért remélhető, hogy a felvidéki levéltárakból még jöhet napfényre régi magyar ének.

Szerk.

1. Melanchtonis epistolam ad Wolfgangum Ampferum, pastorem Schemnitzensem.

2. Theodori Bezae Litteras ad Benedictum Ilosvai.

3. Orationem de origine repurgatae et propagatae coelestis doctrinae in Transilvania et Hungaria, habitam in Synodo Birtthalbina, an. 1580. d. 8. Maji, a Christiano Schesaeo. Fit orationis huius ineditae mentio in Jos. Seiverts Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften, pag. 365.

4. Litteras Ludovici II. regis ad Bartphenses, datas Budae Sabbatho post festum purificationis B. V. M. an. domini 1525. quibus severissime praecipit sub poene capitis amissioneque omnium bonorum, ut haeresin Lutheranam eiurent.

5. Epistolam illam dedicatariam, quam Petrus Monedulanus Lasco-vius operi suo: De homine, Wittebergae 1585. 8vo vulgato praemisera.

6. Poëma illud Gyulaianum, Wittebergae excusum in 4to. Non dubito, juvenes hos egregios hoc omnia tibi submitisse ante illorum ex urbe Pestana discessum. Apud me postea nec comparuerunt amplius, nec valedixerunt. Thomae Hilarii epistolam ad universitatem Wittenber-gensem anno 1574. perscriptam non habeo. Librum Riedereri, cui inserta est, frustra apud nos, vel etiam apud Vindobonenses quaesiveris. Si quem Göttingae studiosum Hungarum nosti, ut is in bibliotheca universitatis Göttingensis memoratam epistolam pro te exscribat, facili negotio obtinebis. Pisonis, Antonini, Fausti Celebris, Henkelii, ac aliorum Hungarorum ad Desiderium Erasmum epistolas autographas apud Cl. Burscherum Lipsiae vidi quidem, sed de iis exscribendis eo minus eram sollicitus, quod epistolas eas Cl. Burscherus frustatim edat sub titulo: *Spicilegium I. II. III. etc. autographorum illustrantium rationem, quae intercessit Erasmo Rotero-damo cum aulis et hominibus sui praecipuis, omnique republica.*

Kaprinayana manuscripta postuma his diebus bibliotheca nostra illata sunt. In illis est etiam Otrokotsi Historia Hungaria Ecclesiastica duobus tomis in folio.

Libros vestros in duas cistas, quas bibliotheca nostra suppeditavit, compingendos curam. Pro cistis erit florenus unus soluendus.

Transeo ad aliud epistolae tuae momentum. Jussisti, ut ex bibliotheca nostra libris auctionis lege dividendis, nonnullos, quos designasti, compararem. Comparavi plerosque pretio sic satis moderato. Quod vero ex libris abs te notatis, quosdam haud emerim, in causa fuit vel pretii ad insaniam usque excaucti nimietas, vel in libro defectus aliquis insignis. Spero etiam fore, ut alio tempore (frequentes enim in posterum instituemus

licitationes) libros nunc praetermissos, multo leviori pretio consequi possim. Subiicio nunc Catalogum librorum, quos jussu tuo comparari pretio eo, quod unicuique libro aduingo. En illum :

Pag.	1. nro	2. Acta Sanctorum Vol. XLIII ...	flor.	246	xferi	—
»	»	3. Acta Sanctorum Apologeticis vindicata	»	6	»	30
»	»	4. Acta Principis Eugenii	»	—	»	51
»	6	43. Bedekovich, Natale solum S. Hieronymi	»	1	»	—
»	8	62. Bombardi Topographia Hungariae	»	1	»	30
»	19	89. Copernici Derevolutionibus orbium coelestium	»	—	»	46
»	11	99. Desericii De initiis ac maioribus Hungarorum Tomi V.	»	7	»	—
»	»	100. Eiusdem Historia Episcopatus Vaciensis	»	1	»	10
»	30	51. Cardani Libelli V. Astronomici	»	—	»	20
»	33	99. Desericii Pro cultu litterarum in Hungaria vindicatio	»	—	»	34
»	35	130. Frölich, Casulae S. Stephani R. Hung. expositio	»	—	»	20
»	38	156. Hansizii Responsio ad epistolam Bern. Pezii	»	—	»	10
»	39	176. Javorszkii Responsum Anti-Apologeticum etc.	»	1	»	1
»	41	195. Kepleri De Stella nova etc	»	—	»	16
»	»	196. Eiusdem Prodomus dissertationum cosmographicarum etc	»	—	»	30
»	45	240. Mariosa Carmen	»	—	»	7
»	49	296. Pethő Gergely, Magyar Krónika	»	—	»	43
»	50	298. Pezii ad Hansizium epistola ...	»	—	»	14
»	51	309. Pray Dissertatio de prioratu Au-	»	—	»	31
»	52	327. rana Ranzani Epitome	»	—	»	26
»	64	49. Assertor libertatis Ungarica, Andreas II	»	—	»	15
»	75	204. Conspectus Hist. Univ. Vienn.	»	—	»	30
»	77	235. Dacia nova, Pars IV	»	—	»	10
»	78	252. Decreta et vita Regum Hungariae etc	»	—	»	15
»	80	279. Driechii Historia Legationis etc.	»	—	»	40
»	97	531. Krónika első Lajos Magyar királynak országjáról etc	»	—	»	6
»	103	621. 22 Melanchtonis Praefationum, Orationum etc. Tomus II. et III.	»	—	»	10
»	»	626. Memoria posthuma Stephani Kohary	»	—	»	3

Pag. 106	nro 664.	Nitray, Dissertatio de feudo et donatione Regia etc	flor.	—	xferi	14
» 110	» 725.	Pezii epistola apologetica	»	—	»	10
» 113	» 778.	Prisciani Grammatici Libri omnes	»	—	»	30
» 114	» 785.	Claud. Ptolomaei De productionibus astronomicis	»	—	»	15
» 118	» 844.	Riccioli Tabula latitudinum et longitudinum	»	—	»	10
» 124	» 937.	Specimen hist. cancellariorum universit. Viennensis	»	—	»	10
» 130	» 1025.	Sopronyi piros Tyukmony	»	—	»	10
» 131	» 1033.	Veresmarti inté és tanító levele etc.	»	—	»	15
» 133	» 1067.	Utilitas rei nummariae veteris etc.	»	—	»	8
» 135	» 1088.	Belii Notitia Hungaria tomi IV.	»	17	»	45
» 138	» 1117.	Ortelius redivivus et continuatus	»	6	»	32
» 139	» 1127.	Schönleben, Annus sanctus Habsburgico-Austriacus	»	1	»	30
Summa omnium constituit flor.			299	xferi	57	

Praeter hic recensitos, illos etiam ex philyra dimidia Catalogo abs Te notatos, pretio eo, quem Catalogus indicat, pro te mercatus sum. Libros hos apud Cl. Schönvisnerum, bibliothecae custodem, collegam meum, deposui, quia cras ad Füredienses acidulas afflicta valetudinis curandae causa proficiscar, integrum mensem Julium ibidem extracturus. Itaque vel dno Stephano Csepán, vel dno Weingando (quod praestiteret) committes, ut pretium Cl. Schönvisnero exsoluat, libros recipiat, eosque Debrecinum commoda aliqua occasione ad te quantocijus expediat. Post meum ab aquis medicatis Fürediensibus reditum curabo pro te describi cupitam Mariae Reginae epistolam ad Cassovienses et id genus alia. Jam vale, Vir Clarissime, mihi que favere perge! Deproperabam Pestini die 28. Junii 1787.

(Eredetije a debreczeni ref. főiskola könyvtárában.)

DR. DÉZSI LAJOS.

FÁBIÁN GÁBOR LEVELEI ÉDES ALBERTHEZ.

— Második közlemény. —

V.

Arad, octob. 8-án, 874.

Drága barátom!

Üdvözöllek a szüreten, mert tudom most nálad ez van napirenden. Én ki szőlőmet tavaly eladtam, e mulatságon már túlvagyok. Nem is sajnálom, neked sem irigylem. Ülök itthon a s...en s nézem ablakomból pipázva a sok ebatta parádét, mik egy idő óta városunk falai között

egymást követik. Jött először a király vendégül; aztán az új színház ünnepélyes megnyitása, s legközelebb az október 6-ki gyászünnepel összekötött honvégyűlés oly sebesen egymás után, hogy alig hangzott el a távozó királyt kikísért éljenző búcsúszó; már megzendült rá a pallódia is azok ajakáról, kik 25 év óta még nem birták belátni, ki volt in ultima analysi valódi szerzője ama borzasztó tragoédiának, mellyet máig gyászolunk s a 13-as véráldozatban méltó örökre gyászolnunk. Míg ezek a legjobb királyt, kit eddig a történelemből ismerünk, egy jó szóra nem méltatják, folyvást dicsőítik a dráma szerzőjét, melynek a 13 hős áldozatul esett. Megfoghatatlan vakultság! szánandó hamis bálványimádás! Jön-e idő, mikor e nép nevétségesen szomorú chauvinimusból valahára kijózanul? Nekem azok után, amiket naponként látok s tapasztalok, kevés reményem van hozzá, s ez az mi vég napjaimat egészen elkészeríti. Nincs is kedvem folytatni e thémát tovább: megyek más tárgyra, mi sajátképp jelenleg e levelem célja.

Hosszú életpályám alatt halmokra gyűlt irataim felett most tartok végszemlét. Megsemmisitem a mi elévült, s rendezem a mi utódaimra nézve családi vagy köz szempontból némi érdeklél bir. Ne gondold, hogy erre az írás ama szava vitt: »rendeld el a te házadat, mert meghalsz« mert még Abrahám kebelébe biz' én cseppet sem vágyom; hanem rá alkalmat az adott, hogy nem rég Aigner pesti könyvárus, ki egyszersmind író is, felszólítást intézett hozzám, küldenék neki e század első tizedeiből való íróktól autographumokat, ha olyakkal bírok, miután, egy albumot célja szerkeztni, mely az említett korbéli magyar írók photographirozott arcképeit, kézirat-másolatait s kiadott munkáik laistromát fogja magában foglalni rövid életírásukkal együtt. Jutván eszembe, hogy van írományim közt néhány ilyen autographum, neki kezdtem előkeresni azokat, miből aztán általános szemle következett, még pedig oly élvezetes, hogy már több két hétnél, mióta ezzel töltöm az időt. Mert majdnem minden régiebb levelet újra átolvastok. Mily örömet szerez ez énnekem! mi kedves emlékeket kelt bennem egyik és másik. Ilyen volt különösen atyádnak Somogyi Gedeon nagybátyámhoz (a famosus Mondolat kiadójához) szóló két eredeti levele, mellyek egyikében (817-ből) a kedves jó öreg rólam is, akkor még pápai togatus diákról, szívélyesen s kedvező jóslat kíséretében említést tesz; egyszersmind tán egyeddig nem ismert didakticus versét is közli. Ezt már el is küldöttem Aignernek lemásolás végett. Másik levelében szintén van egy Kazinczyhoz irt verséből töredék. Ezt akartam most Veled ide mellékelve közölni, hogy gyönyörködjél benne Te is, hanem aztán visszavárom, mint vissza Aignertől az előbbit. Ezek nekem állandó családi pretiosumaim. Nem győzőm e levelekben azt a correctséget, orthographiát s irálybeli szabatoságot, sőt még calligraphiát is bámulni, mikben az öreg már akkor annyira kitűnt. Kevesen voltak, kik abban az időben annyira haladtak. Nem hiában szerette Kazinczyt és Kazinczy ötét. Csak ma volna egy pár ily classicus műfordítónk, birnök nem sokára az ó remek költőket igazi művészi fordításban; hanem oly kontárok mellett, minők ma Aeneist, Horátzot sat. fordítgatni mernek nyomoruságosan --- Soha! Mennyi tanulságos van e tárgyra nézve

csak ez itt közölt egy levélben is. Mi ide vonatkozólag atyád említ mind egy szög aláírom; minthacsak szívem- s szájamból vette volna ki azokat. Pedig mennyivel később kor szülötte vagyok én! s még sem tudok többet, jobbat e téren a dicsőült öregnél.

Öllelek legforóbb öleléssel

végig híved
Fábián Gábor.

VI.

Arad, novemb. 18-a, 874.

Szerelmes barátom!

Leültem, hogy irjak hozzád, bár még magam sem tudom mit. Nem szüke, hanem soka a tárgynak okozza ebbeli tudatlanságomat. Nem vagyok tisztában, hol kezdjem. És így voltaképp a logikai rend hoz zavarba. De nem lévén most kedvem a dispositión törni fejemet: irok hát ezuttal minden rend nélkül, összevissza, ὕστερον προτερον, mint Cicero szokta mondani, kinn ez szinte nem egyszer meg szokott történni. Azért készen légy rá, hogy itt sok zagyalékot fogsz olvasni.

Először is, hogy tudd mindjárt miféle adnexam az, mi a boriték- ból elődbe pottyant, arról akarok szólni. Az egy nagy disznóság. Fordít- ottam 25 évvel ez előtt, mikor Pesten a hadi törvényszék contumaciája alatt letartóztatva már a kötél végét éreztem nyakamon, mert akkor is, míg a velem egysorsúak desperatióból kártyáztak, vagy ittak, én a clas- sicusokkal múltam magamat s különösen a megbolondúlt időkhöz képest Horátz és Juvenal ostorozó Satirái voltak napirenden levő olvasmányim. Arra, hogy Juvenál ezen legfertelmesb Satiráját válasszam lefordításra, csupán az birt, mert Kis János, ki Persiust s Juvenált meg 829-ben részint az eredeti mértékben, részint prózában fordítva kiadta, az utóbbiból ezt a IX-ik satirát minden szó nélkül kihagyta, mit is mint pap, és plane püspök, okosan is cselekedett. Annál inkább, mivel felesége levén, tapasztalásból tudhatta, mily nemcsak utálatos, de bolond gustus is a cynaedus gustusa,

... .. Lefordítottam hát a kérdéses Satirát, hadd legyen meg ez is s hogy lássam, mint tudnék, ha magamat ráadnám, a nem könnyű Juve- nállal magyarul elbánni. Toldy e szép mulatságon rajt ért, kivánta látni munkámat, szörnyen megkedvelte s kérte is; de sem neki, sem másnak azóta ki nem adtam; magam sem néztem rá többé, hanem Curiosumaim rendezetlen tárcájába dobtam; s bár T. azóta egész Juvenalis lefordításaért, e sikerült darabomra hivatkozva rajtam folyvást tribulált, elő sem keres- tem többé. Hanem — mint tán már említettem is Neked — mostanában irományim felett vég szemlét és mustrálást tartottam. Ez alkalommal került csak újra kezembe a famosus fordítás. Első perczben szándékom volt megsemmisíteni; utóbb mégis azt gondoltam, kár lesz ezt tennem, mikor van a kinek vele örömet lehet szerezniem — felküldöm T-nak prezentbe. Így maradt meg. Majd eszmelánczolat folytán kedvem jött azt

veled is közleni, mint a kiről tudom, hogy effélék megemésztéséhez nemcsak erős gyomrod, hanem jó appetitusod is van. Vedd kölcsönben azért, a mivel nekem Janus Pannoniusból, Palingeniusből s magad fejjéből is egyszer-másszor kedveskedtél. Barátok közt minden mehet, et castis omnia casta.

Ha valamit a Satirában nem értesz (mert kell itt-ott hozzá Commentár) jegyezd ki számomra; megküldöm rá a magyarázatot, most röstelltem hozzá nótákat is raggatni — szemeimet a huzamos írás már ki szokta fárasztani. Ne csudáld; mert jövő hónap 28-kán ha azt érem, 80-ik évembe lépek. Annyi idő óta, ha aczélből lettek volna is, elkophattott volna fokig az élők.

Ad vocem 80 év! Juttassa ez eszedbe az írás ime szavait: »a mi esztendeinknek napjai hetven, legföljebb 80 esztendő.« Ez utóbbi, vagy is legutolsó portzió hát hozzám már csakis egy veréb ugrás. És Te mégis annyi szép ígéreted után sem sietsz máig hozzám? Vigyázz; post multum cras cras, semel dilabatur aetas. Az írástól kimért életkornak már Magad is első stadiumában jársz; nálunk már, különben jó gyomor, jó tüdő, jó fej sat. mellett sem sok kell ahoz, hogy minden perczen várhassuk reánk az ige teljeseését. Egy hitvány szél
 ledönthet lábunkról az útszán, talán éppen akkor, mikor én valahová lakodalomba, Te meg attól csak egy összetett betűvel különböző multságba indultunk. Látod, Szabó Jóska barátunk, mennyire érzi ezt; mennyire keresztyénebb barát Náladnál. Ő komolyan készül hozzám, és mint Magad irod, váltig sarkal Téged is, de Te csak eleregeted füled mellett a szép szót. Pedig, mondtam már, mily örömet fognál nemcsak nekem, de egész házamnak szerzeni látogatásoddal, mint vágnak kivált nóm s menyem Veled kezét szorítani. S rajtad oly gavallér, oly lovagias férfiun hát már ez sem fog-e? Gondolkodjál e themán komolyan s határozz végre óhajtasomhoz képest, míg még nem késő. Ne félj, hogy elund magadat nálunk. Élvezhetd esténként az Aradi színházat is, melynek szépségre jelenleg a monarchiában párja nincsen. Élvezzük a kevés időt, mi még számunkra hátra van; személyes találkozás utján is míg lehet. A levélváltás e részben bármily jólesik is, nem elégít ki egészen. Szóval sokkal többet — mindent meglehet mondani, szabadabban, mint írásban, egészen keresetlen modorban, ha még oly mosdatlan szájjal is; a legtragárabb beszéd sem hágy nyomot s büzt maga után — elrepül és kihal: de az írás marad s illetéktelen kézbe is juthat; pedig a baráti bizalmas közlekedések nem minden cikike vásárra való, valamint szerelmeskedni s egyéb dolgunkat végezni sem megyünk ki a piacra
 Előre megmondtam, hallassz most tőlem sok zagyvalékot. Nemde nem igazolja azt ez üres fecseségem is. Enmagam belátom: még sem minden számítás nélkül teszem ezt. Fő czélom mellette, hogy fogyjon a papiros, s ne maradjon terem komolyabb tárgyakra, mert a mily hangulatban most vagyok, ha országos ügyeink gyalázatos menetét érintni találnám, gutaütésig vihetne az elkeseredés azok eszeveszett, nyomorú és istentelen intézői ellen. Merő szitkot, átkot szórnék kormányra s országgyűlésre törvényjavaslataik és azok tárgyalása

miatt, mikkel a mostani kétségbeejtő viszonyok mellett merészelték a nemzet, s nem szégyeltek a külfölddel szemben országos öngyilkosok képében föllépni. Szegény, szegény Magyar haza!!!

Öllelek szeretett jó barát

végig hived
Fábián Gábor.

VII.

Arad, dec. 9-én, 874.

Kedves Albertem!

Te engem minden új leveleddel ujabban lekötölzel. Most legközelebb is mily örömet szerzel nekem Juvenálból adott próba-fordításod által! Mondod, hogy mint általában szoktad a classicusoknál tenni, czzel is könnyedén bántál el; fordítottál szabadon, nem kötve magadat a szóhoz. Töredékedet hát először magában olvastam, a nélkül, hogy az eredetibe bele néztem volna. Így azt oly talpraesettnek találtam, hogy mint szabad fordításon egy betűt sem változtatnék. Hanem aztán összeegyeztetvén az eredetivel, midőn láttam, hogy ebből több helyet kihagytál, egymást néhol megváltoztattál s van oly hely is, melyet nem igazi értelemben vettél: kedvem jött megkísérteni, mint lehetne az egészet minden megerhélés nélkül az én modoromban, *lehető legnagyobb hűséggel*, értelmesen s oly magyarán adni, hogy rajta a szoros fordítás mellett is legkisebb latin szag ne érezzék, csak az eredeti szellem és modor. Mert ez aztán nem olyan diákgyerekes *szó szerinti fordítás ám*, milyen Neked, s nekem sem kell; de a melynek ürügyével szokott takaródní minden kényelmes fordító, ki a *műfordítás* e legelső postulátumával (mi valóban vesződések feladat is) megküzdenni röstelt. Lefordítottam hát a darabot én is és itt közlöm veled hevenyében csak mint prima manust, melytől nálam az ultima még jó távol szokott lenni. Ha rá adod magad, hogy az egész satírát, mely csakugyan meg is érdemlené) lefordítsd: kész leszek folytatni én is részemről e kísérletet. Jól teszed, hogy Kiss Jánost megkerítini kívánod. Ő is adja e X-ik Satírát prózában — persze castrálva belőle a spurcitiákat — és igazán jól adja az akkori időkhöz képest. (1825—1829.) Tudod-e ki van ma, a ki ennek legderekasabban megtudna felcíni? Az egy Baksai! Magam eleget biztattam, kértem, unszoltam rá, s még fölül rá feluszítottam Toldyt és Gyulait is, nyernék minden árron meg erre a derék capacitást, de ő sehogy reá nem bírható. Te, mint irod, sajnárod, hogy velem fiatal korodban érintkezésbe nem jöttél s bennem ilyen buzdítóira nem találtál. Ő jókor megtalált és én egész szívvel lélekkel odadtam neki magamat — mondhatom egész a szelencsességig. De nem tudom miért, csakhamar jóllakott velem. Már levelcimre sem felel; bár nyujtok is neki azokban rá nézve érdekesnek vélt tárgyat eleget. Azért már jó darab idő óta én sem irok neki, mert tolakodó soha nem voltam s nála sem akarok lenni. Szóval ötöt többé nem merem nézni enyimnek. Meglehet ez az anomália is a kor különbségéből magyarázható. Ő fiatal,

én vén vagyok — ellentétes a pólusunk. Kár, hogy Juvenálunk az öregségről adott rajzából ezt a vonást kifejedte. Tán akkor még nem volt ez így a rokon érzelműeknél. Kimondhatatlanul fájlalom e szomorú tapasztalást

Szabó Jóskától tegnap kaptam levelet. Ő nem akar meghalni míg engem Aradon nem lát. Igéri, hogy bár a tél a küszöbön áll s most már az út vén embernek alkalmatlan; de mert nekünk halogatnunk már nem igen lehet, ha Téged rá birhat, kész a jövő hónapban már lejőnni Veled — különben csak kikeletkor (hanem akkor bizonyosan) ez utat hozzám megteszi. Tőled függ hát az elhatározás s e részben Te szintén lekötelve vagy régi ígéreted által, s bizony Neked hetvenesnek sem igen lehet már az idővel oly szabadon disponálnod.

Nem tudom emlitem-e már előtted, hogy még hátra levő napjaimat Memoires-ok írására szántam. Folytonos foglalkozásra könnyebb s élvezetes munkát vén koromhoz nem találtam. Mennyi elmélkedésre adódik ott tárgy és alkalom. És minthogy a munka posthumumom lesz, mily szabadon lehet nyilatkoznom dolgokról és személyekről; itélnem elevenekről és holtakról, és ez uton némi elégtételt vennem azokon, kik e szegény hazát a vég pusztulás széléig vitték, honnét — most is azt mondom — szabadulás többé nincs!

Öllelek legforróbb öleléssel

tisztelő szerető feled
Fábián Gábor.

VIII.

Arad, mart. 31-n, 875.

Kedves Édes Albertem!

Jó, hogy az a Gábornap, habár behavazott fővel, az idén is megérkezett; mert különben nem tudom, mikor jutottam volna még eszedbe. Oly régóta nem irtál, majd az kezdtem hinni, már Te is rám untál s végképp hátat akarsz nekem fordítani. Gyönyörű verses gratulációd teljesen megnyugtatót e részben. Fogadd érte forró csókomat mint barát, magasztaló dicséretemet, mint költő; mert az a maga nemében valódi klasszikai productum. Az a derült, kedves humor, melly Neked minden darabodban, még a legkomolyabban is, talál szerepet, ebben is ott játszik, s ez az egésznek oly általános hatást kölcsönöz, hogy akárkinél is szívet, velőt, kedélyt mozgásba hoz s kellemetesen megragad. Felolvastam e versedet összes családodnak, fel egy pár jó házibarátnak is — mindnyájoknál (férfinál és nőnél) egyaránt tapasztaltam ezt. Elérzékenyülve, s kikötört jóízű kacajjal hallgatták. Azért, mondd bár Magad, hogy azt nem *köszöntő* gyanánt irtad: mégsem más az voltaképp, mint Onomasz-ticon, s mint olyan, igazí remek.

Azonban ne gondold, hogy ezzel az oly rég megígért személyes látogatást részedről lerótnak tekintsem. Igényt tartok arra ezentúl is —

megmondom áperté. Legföljebb addig engedek halasztást, míg a jövő választáskor ismét Budapestre fogsz költözni. Onnét aztán már Aradig nem lesz semmi mentség. Feltévén természetesen: ha még akkor élek.

Képviselőségre való kilátásodnak szeretnék örülni, de nem tudok. Mert én a magyar törvényhozástól úgy amint azt a mieink kezelik, nem várok a magyar nemzetre egyebet vég elpusztulásnál. Miután szívünk fő vágyát mellyért 300 évig küzdöttünk, az önkormányzatot, végre elértük, és azt uj kaptára, a parlamentáris rendszerre ütöttük, egész államgazdászatonk fonákul megy; törvényhozásunk, kormányunk azóta nem tett egyebet, mint minden lépése által újabb szegénységi bizonyítványt adott ki magáról a világnak a felől, hogy erre az új rendszerre a magyar még teljességgel nem érett. Hogy ez éretlenségünket oda künn jó ideje tudják, mutatják a tények, mellyek kiáltva hirdetik, hogy a politikai eszeveszettség eddig követett ösvényén azon rövid nyolcz év alatt, mióta magunk gazdái vagyunk, a magyar név tekintélyét, hírét nevét, becsületét és hitelét nemcsak külföldön mindenütt, de még itthon a köztünk lakozó idegen nyelvű népségeknél is magunk szánalomra méltó módon végképpen elvesztegettük. Most már kezdik ugyan ezt a józanabak nálunk is belátni s törni fejüket az expedienseken, mint lehetne e vég pusztulással fenyegető gyalázatos helyzetből valahogy kimenekülni. Ez szülte a legközelebb kínos vajudások között létre jött fusionalis eszmét is, melynek sokan oly igen örülnek. De ám én ettől sem várok semmi jót — mert szerintem idétlen szülött az. Várnék igen, ha Tisza mint belügyminiszter az adott helyzethez képest hivatását kellőleg fel-fogni tudná, vagy akarná. És a benső rendezésnél legeslegesőbb teendője az lenne: annak az ostoba s még nyomorúbb nemzetieskedő agitációnak, melylyel holmi oláh, rácz s tót apostolok oly szabadon s szemtelenül verik a port orrunk alá, azonnal örökre végét szakassza — mi is egy csapással, egy nap alatt megtörténhetnék. De hát ki várhatja ezt. Ő tőle, a decentralizált megyei kormányzat máiglan egyik legbuzgóbb barátjától. Ily érzelmű miniszter parlamentáris kormányban nincs a maga helyén. Csak ez egy gyengéje ne volna: ő most a Magyar Államnak Deák után második alapítója, Statora lehetne; mit az első elméletben oly bölcsen megállapított, ő azt gyakorlatban állapíthatná meg örök időkre. És csakis most, egy oly fejedelem alatt, minővel az Ég nagy ritkán szokta megáldani a népeket. Könyvet tudnék írni e themáról, ha végig folytatni akarnám; s mivel azt itt nem tehetem: tehát abba hagyom. Csupán azt adom még hozzá: hogy részemről minden politikával dosztig jóllaktam; nemcsak (mint Te helyesen teszed) képviselőségre nem vágyom: de a jövő választáshoz még szavazatommal járulni sem fogok, hogy a magyar nemzet végpusztulásáért, melynek ez uton elébe siet, én legkisebb részben a felelősségben ne osztozzam. Fájdalom, kedves Albertem, már oda jutottunk, hol rajtunk más többé nem segíthet, mint oly könyörületes Providentia, melynek igazi neve *Provisorium*.

Azért mig még e süllyedező korszakban élnem kell, a klasszikusokban kerésem és lelem minden örömet. Fordítgatok hol egyikből, hol

másikból egyes darabokat. Szép eredetidért ime közlök Veled egy újabb fordítást tőlem Horáztól.

És most ölellek legforróbb öleléssel

szerelmes barátod
Fábián Gábor.

IX.

Arad, jul. 29-n. 875.

Szerelmes Albertem!

Junius 26-ki leveledre azért felelek ily későn, mivel Bpestről, hova mint előre megirtam, f. hó 4-kén csakugyan felmentem, nem rég értem haza, és pedig az ott kiállt pokolbeli hőségtől annyira lefőzve, hogy amugy is görhes tagjaiban egy csepp succus alig maradt, mit még testemből, lelkemből valamennyi miskolczi paraszt sutudal ki birtál volna préselni; és ennek következtében úgy ki voltam merülve, hogy orvoshoz kellett folyamodnom s csak két heti medicinázgatás után lehetett magamat ismét összeszednem s mondhatnom hogy már most rehabilitálva vagyok. Be jól tetted, hogy Te fel nem jöttél! most engemet szidnál érte — mert azt mondod: én *hivtalak*. Pedig biz én (ide vonatkozó leveleimre utalok) sem téged, sem Szabó Jóskát egy szóval sem hivtam, csak azt adtam tudtokra, hogy a kijelölt időben Bpesten leszek, ha hát éppen akkor saját ügyetekben ti is ott járnátok, el ne kerüljétek. Sz. J. csakis így értette, mégis (mert ő fene gyerek) ő e hegedűszóbeli mesének vett jelentésemre is, felérkeztem után harmadik nap, u. m. 6-kán reggel (képzeld mily öröömre!) mintha egyszerre égből szállott volna le, nálam az Erzsébet szállodában ott termett, hol egyszermind a te 4-ik számod alá is szállott; és még mint valami nagy bűnös bocsánatkéréssel jött előmbe azért, hogy velem együtt 4-kén nem érkezhett a miatt, mert ez nap s a következő neki, mint zemplini első kortes főnek a követválasztás vette minden tevékenységét igénybe — mit nekem Bpestre a fogadóba azonnal meg is táviratozott. Jóska is hát tűrte velem a kínzó hőséget; s hogy ott helyben mindjárt le nem vert az bennünket lábunkról, csak annak köszönjük, hogy nem hagytuk magunkat, hanem egy szivvel és szájjal szórtuk reá a szitkokat — káromkodtunk annyit, hogy rendes időben elég lenne egész esztendőre. Hanem elég ez is Species factinak.

Halld most rövid Antikritikámat verses fordításaimra s a prozódiára nézve.

Corn. Gallus-nál 1. v. Mit a *vélem-re* a *val-ra* utalással megjegyysz, a százados usus ellenében, elkésett. És így költői licentiának legalább is megjárhatná; de itt mint ilyenre nincs semmi szükség s nem is lesz egyéb calami errornál, mert mehet röviden még szebben és hangzatosabban — amire pedig én sokat adok.

— u. o. *gyávácska* öregség. Gyávácska ez az epith: deetonod nem az Öregség, nézd csak, mit mond erről az 56—58 vers!

24. v. Az én *vad-am* helyett a te *barmod* nem áll. *Barom-nak* a magyar csak a nagyobb szelíd házi állatokat, mint: ökör, ló, bivaly, szamar stb. szokta nevezni: de ezekre már Cornelius Gallus korában

sem vadásztak; ma is tán csakis Amerikában hol, amint olvastuk, még vad lovak s bölönök seregesen kóborolnak a vadonban.

8. v. Hiában haragszol e versre, mintha első mondata catachresis, az utolsó rossz magyarság volna. Mondod: *a halni ohajtás nem lehet több a halálnál*, ha száz Cornelius mondja is. E kifejezést így ő neki, nem nekem rovod fel. De nincs igazad. Itt a *több*, mondanom sem kéne, annyit tesz mint *kinosabb*, keservesebb. Mármost tóled azt kérdem: vajjon az öngyilkos nem többnek = kinosbnak érzette-e magára nézve azt az állapotot, míg öngyilkossága tervével küzködött, annak végrehajtásánál, a valóságos halálnál, miután később volt a halált választani, mintsem magát annak kínzó vágától tovább gyötretni? s miután emettől éppen amaz által igyekezett megszabadulhatni. Én e passust így fogom fel s így a kifejezést nemcsak logice helyesnek, de költőileg még szépnek is találok. — Mi pedig az én *halnom* ohajtani-t illeti: ez itt szóáttétel vagyis *hyperbaton*, minő a latinnál versben úgy mint prózában számtalanszor előfordúl, s magyarban sem botránkoztatja a fület költőnél. De ha éppen vele te sehogy megbarátkozni nem tudsz: ám vedd hát e varianst helyette:

»S kell, mi halálnál több, vágyni halálom után.«

60. v. »Ohajtá lányát összekeletni velem« Noked ez is latinismus. Pedig nihil minus. Mert mi a szerkeztést illeti: ugyanaz a te *együve köti*-ddel; maga a szó pedig csak az előtt ismeretlen, ki az efféléket köz beszédben nem vigyázta jól meg. Én nem egyszer hallottam ezt: Nohát végre egybekeltek? Egybe: de biz a lyánt szülői most is csak erővel kelették egybe. Aztán az *egybekelésnek* határozottabb értelme is van amazénál, melly ezerfélét jelenthet; míg a másik csakis házassági összekötést.

61. v. Hanem most! ha velem szemben állnál, megüstökölnék. Megérdemelnéd azért, hogy az én itt rövid szótaggal kezdődő hexameterem a *jól vágyon, üsd ágyon* sat. csúfságokkal akarod 1875-ben levéni, mikor már az fél századdal előbb nálunk általánosán bevett szabály volt, hogy hexameternél a legelső egytagu szó *communis* lehet. Így használta ezt már Zalán első kiadásában is (1824) Vörösmarty. Szerinted hát ez is szlovenszki dvorszki — Ő a legcorrectebb, legkecsesb magyar költői író, s ciső tekintély e részben máig, s lesz még jövőben is. Ölts sarut, remete kucsmát, fogj vándorbotot kezébe s indulj tüstént amint megvirrad vezeklő útra Jeruzsálembe ezért a szörnyű bünödért.

A többivel várok addig, míg e bucsujárásodból töredelmes szívvvel megtérve következő leveleddel magad nálam jelenteni fogod. Most pedig, mert szemeim már elfáradtak, lefekszem és alszom, hanem előbb még szokásom szerint négy holipni mellett egy findzsa-theát megiszom.

Öllelek és vágok

hű feled
Fábián Gábor.

Közli: LEVAY JÓZSEF.